



# RITA MILIŪNAITĖ. KUR SLYPI LIETUVIŲ KALBOS GYVYBINĖS GALIOS?

Lietuvių kalba turi tvirtas puoselėjimo, gryninimo tradicijas, o jos tvarkyba besirūpinančius kalbininkus įprasta įsivaizduoti kaip gynybininkus, kurie rūpinasi, kad lietuvių kalba išlaikytų savitumą, nebūtų be saiko teršiama svetimybėmis. Tačiau ar kalba gali gyvuoti tik nuolat gindamasi nuo išorės įtakų, o pati neatsinaujindama? Yra manančių, kad lietuvių kalba per daug senoviška ir nesugeba atliepti dabarties visuomenės poreikių, neturi tokių raiškos priemonių, kuriomis galėtų įvardyti naujus sparčiai kintančio pasaulio daiktus ir reiškinius. Kaip tik dėl to esą patogiausios vartoti kitas, populiariesnes kalbas, ypač anglų kalbą, į savąją įterpiančios ne tik atskirus pasiskolintus žodžius, bet ir ištiesias frazes.

Pasidavus tokioms mintims, gali atrodyti, kad virš lietuvių kalbos tvenkiasi niūrūs, nieko gera nežadantys debesys. Vis dėlto, jeigu atidžiau pažvelgsime į dabartinės lietuvių kalbos raidą, atrasime pagrindą nusiteikti daug optimistiškiau. Kodėl?



Lietuvių kalbos žodyno kartotekos dėžutės. Gedimino Trečioko nuotrauka.

Lietuvių kalbos institute nuolat kaupiami duomenys apie lietuvių kalboje vykstančius pokyčius. Prieš penketą metų pradėta sisteminti ir viešai teikti duomenis apie naująją lietuvių kalbos leksiką - naujažodžius: buvo sukurtas ir kasdien pildomas [Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas](#). Iki tol į kalbos tyrėjų ir normintojų akiratį daugiausia patekdavo skolinieji žodžiai, ir didžiausias rūpestis būdavo (žinoma, ir tebėra) juos norminti, pritaikyti lietuvių kalbai.

Pirminiai duomenyno naujažodžių tyrimai rodo didžiulį naujų žodžių atsiradimo mastą ir jų plitimą vartosenoje. Tačiau tai ne tik skoliniai (pvz., *dronas, feisbukas, loftas, tyzeris, tviteris...*), bet ir gausybė lietuvių kalboje pasidarytų žodžių - naujadarų. Kai kurie iš jų įvardija naujai atsirandančias realijas, pvz.: *asmenukė, dūzgės, grojaraštis, patiktukas, žaliavalgis...* - jų reikšmes galite rasti minėtame

duomenyne. Kiti savitai pavadina ar emociškai nuspalvina žinomus dalykus, pvz.: *valdžiažmogis, muitvanagis, plaukuosena, purvasklaida*. Įdomiausia, kad kone visi tie naujadarai yra ne kalbininkų sugalvoti, o sukurti daugybės lietuvių kalbos vartotojų, jaučiančių ir gebančių valdyti kalbos kuriamąsias galias.

Tarp visų naujažodžių duomenyne atskirai žymimi ir mūsų išeivijos pirmiausia pradedami vartoti skoliniai ir naujai sukuriami žodžiai. Nieko keista, kad įvairiais laikotarpiais iš Lietuvos išvykusių išeivių (vadinamųjų pirmabangių, antrabangių ar trečiabangių) bendruomenėse kuriasi ir gyvuoja truputį kitokia lietuvių kalbos atmaina nei Lietuvoje, tiesiogiai veikiamą tos kalbos, kurios apsuptyje atsiduria išeiviai. Panagrinęjus dar 1958–1968 m. Čikagoje leisto bendrinės lietuvių kalbos žurnalo „Gimtoji kalba“ straipsnius, įdomu buvo pamatyti, kad išeiviai rūpinosi, kaip lietuviškai pavadinti tuo metu jų kalboje atsiradusius *ofisus, hotdogus, monotoringus* ir kitas anglybes, kurių nemažas srautas į Lietuvos žiniasklaidą plūstelėjo tik kone po trijų dešimtmečių, pirmaisiais atkurtosios Nepriklausomybės metais. Beje, vienas kitas pačių išeivių sukurtas naujadaras sėkmingai prigijo ir visoje lietuvių kalboje. Neabejotinai žinomi yra *skaidrė* ir *žiniasklaida*, bet greičiausiai jų rastume ir daugiau.

Žinoma, šiandien žodžių sklidimo tempai nepalyginti spartesni, o visus siejantis internetas ir nuolatinė žmonių migracija jau neleidžia aiškiau skirstyti, kur Lietuvos, o kur išeivių kalba. Vis dėlto ir Naujažodžių duomenyne, pasirinkę paieškos požymį „sukurtas (vartojamas) išeivių“, rastume keliolika žodžių, kurie atsirado kaip tik išeivijos vartojamoje lietuvių kalboje. Tai ir skoliniai (*babajus, muslimas, leiborius*), iš skolintų šaknų pasidaryti hibridai (*čikininė, skvotininkas*), ir naujadarai, iš kurių bene įdomiausias yra *svarainis* „svaras sterlingų“, t. y. Jungtinės Karalystės piniginis vienetas. Lietuvių kalbos taip pat skambantis žodis *svarainis* žinomas nuo seno, bet jis reiškia erškėtinių šeimos augalą ir kvapnius, rūgštaus skonio jo vaisius (kurie panašūs į mažus obuoliukus). Abiejų šių žodžių etimologija ta pati – jie sietini su žodžių *sverti–svirti* šaknimis, bet daryba skirtinga: pirmasis padarytas iš daiktavardžio *svaras*, o antrasis – iš būdvardžio *svarus* („daug sveriantis, sunkus“).

The screenshot shows the website interface for the Lithuanian Language Neologism Database. At the top, there is a navigation bar with the site's name and several menu items. Below this, a search bar and a list of categories are visible on the left. The main content area, titled 'Naujienos', features a grid of news items, each with a date and a brief headline. The news items cover various topics, including film festivals, botanical gardens, linguistic research, and social events. The right side of the page has a vertical scroll bar and a small 'ISTORIJA' button.

Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas. Jį rasite tinklapyje naujazodziai.lki.lt

Išėivių kalbos tyrimų, kaip ir pačių duomenų, esama nedaug, o jie būtų naudingi, aiškinantis, ką patiria lietuvių kalba artimoje kitų kalbų aplinkoje, kokie joje klostosi pokyčiai ir polinkiai. Todėl visus „Pasaulio lietuvio“ skaitytojus raginu pasidalyti savo vartojamais, aptiktais, o gal ir pasidarytais naujadarais, atspindinčiais išėivijos aktualijas. Galite rašyti elektroninį laišką arba išsiųsti žinutę iš Naujažodžių duomenyno puslapio „Jūsų siūlymai“.

Pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai į gyvenimą, įvairiausias jo sritis įsiliejančios naujovės keičia kalbas, ypač jų žodyną. Negana to, skirtingos kalbos ir kultūros daug labiau nei kada nors anksčiau sąveikauja, maišosi, veikia vienos kitas. Tos kalbos, kuriomis kalba mažiau žmonių, šiomis sąlygomis gali visavertiškai gyvuoti tik tada, jeigu jomis kalbantys žmonės bus nusiteikę pasitikėti savo gimtąja kalba ir sugebės kūrybiškai naudodamiesi jos raiškos priemonėmis, nuolatos ją kurti ir atnaujinti.

*Rita Miliūnaitė, Lietuvių kalbos institutas*